

## **Primenjena humanistika u regulaciji identitetskih pitanja: kulturna diplomatija kao deo društvene odgovornosti i prilika za profesionalizaciju antropologa i etnologa**

**Povodom knjige Miloša Milenkovića, *Povratak nasleđu, Ogled iz humanistike*, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Beograd, 2016.**

Ovde je reč o monografiji koja je u najširem smislu skup argumenata organizovanih u korist etnološkog i antropološkog bavljenja (nematerijalnim) kulturnim nasleđem. Autor preispituje uvreženo, lako opravdivo, mišljenje većine u akademskoj zajednici da je teorijsko i praktično naučno angažovanje u domenu Uneskovog koncepta nematerijalne kulturne baštine neozbiljno i protivrečno etici discipline koja je uspostavljena u poslednjim decenijama dvadesetog veka, zato što predstavlja doprinos inače negativno konotiranim kulturnim esencijalizacijama. Ne samo da sukobljava argumente, već, kao što je to svojstveno i drugim njegovim radovima, nudi konkretne predloge za dalje delanje u predloženom smeru ulaganja nauke u rešavanje društvenih problema.

Pored uvodnog i zaključnog, delo se sastoji od četiri tematska poglavlja, od kojih su prva dva originalno objavljena kao zasebni članci 2013. i 2014. godine. Osim ovih ranijih radova koji su uvršteni u knjigu, autor se istom tematikom bavi i na određenim mestima u knjizi *Antropologija multikulturalizma: od politike identiteta ka očuvanju kulturnog nasleđa* (2014), gde postavlja autorefleksivne temelje polemici ima li antropologije u konceptu očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa. Otud je jasnije, korisnije i interesantnije ako se ove dve knjige čitaju u kontinuitetu.

Milenković uvodi čitaoce u polemiku o Unesku, nematerijalnom kulturnom nasleđu i ulozi etnologije i antropologije i humanističkih disciplina uopšte, koju je moguće kroz te koncepte ostvariti, objašnjavajući da identitet kao ključni pojam treba u očima antropologa i etnologa (i paradoksalno– od strane njih) preoblikovati iz instrumenta za kreiranje sukoba u instrument interkulturnih pomirenja. Kroz naredna četiri poglavlja on daje načine za to objašnjavajući prirodu rečene transformacije akademskog stanovišta i potrebu koja se za njom javlja kao sredstvom protiv samoukinuća discipline, i dajući analitički prikaz uspostavljanja Uneskovog sistema zaštite nematerijalnog kulturnog nasleđa u Srbiji i predloga za njegovo buduće unapređenje.

U prvom poglavlju *O očuvanju nacionalnog identiteta i kulturne baštine u evropskim integracijama, osnovne zablude i značajnije mogućnosti*, Milenković proverava tezu koja govori da je gubljenje identiteta pri integracijama neminovno. Poglavlje postavlja probleme (reaktivnog) nacionalizma kao posledice nastojanja Evropske unije da kreira jedan nadnacionalni, religijski, rasno i kulturno neutralni, „evropski” identitet. Procesi zvaničnog prihvatanja takvog identiteta od strane Srbije tokom pridruživanja, i dobrovoljno odricanje interpretativnog suvereniteta države, velika su greška, smatra autor, jer zanemaruju da je u praksi, naročito u novijem periodu „povampirenog nacionalizma, rasizma i ksenofobije” pokazano da „nije važno samo ono u šta veruju državne administracije niti ono što u pravnim i političkim dokumentima piše, već pre svega ono u šta veruju građani”.

Drugo poglavlje, koje je takođe prigodno promenjena verzija zasebno objavljenog članka nosi naziv *Povratak državi i identitetu u doba njihovog „kraja”, dalja konsekvencijalistička promišljanja politike srpske etnologije i antropologije*. U ovom delu knjige Milenković čitaocima predočava svoju ideju o tome kako je potrebno da antropolozi i etnolozi, bar operativno, napuste stav protivljenja prema državi kao „instrumentu tlačenja” i identitetu preko kojeg se to tlačenje sprovodi. Država je u birokratskom Uneskovom sistemu zaštite mesto najveće akumulacije moći, budući da se na državnom nivou detektuju, interpretiraju i predlažu elementi za liste i zaštitu, stoga je u okviru politizacije administrativnih procesa identitet instrumentalizovan za potrebe države, to jest njenih političkih ciljeva. Zato je tendencija nauke da se od tog procesa ogradi, kako objašnjava Milenković, umesto da se u njega umeša. On ističe da se iza nezauzimanja mesta u okviru heritološke paradigme, no zauzimanja stava iz kojeg se ona instrumentalistički kritikuje, krije verovanje u mit o autentičnosti, čime kompromituje pravilnost stava o „gnjušanju” naučnika prema uzimanju učešća u birokratskim i esencijalistički označenim aktivnostima u vezi sa nematerijalnim kulturnim nasleđem. U sledećem koraku, on govori o korisnosti birokratskih struktura, već uspostavljenih, koja bi mogla da posluže kao konzervativna sredstva za postizanje još nepromenjeno liberalnih ciljeva etnologije i antropologije. Kako smatra da je ključni element moći etnologije kontrola nad definisanjem „identiteta kao fundamentalnog resursa sopstva”, budućnost profesije etnologa i antropologa za njega manje je izgledna u konfrontaciji nego u saradnji s instrumentalizatorima, koji se oličavaju u državi. Ideja da je potrebno da se identitet skloni iz dnevno-političkog diskursa, u koji se vratio putem „osveženih” nacionalizama i ksenofobičnih nastupa u demokratskom, zapadnom svetu, provlači se kroz sve odeljke ove knjige, uz mišljenje autora da bi ovi „povampireni” fenomeni nestali, ukoliko bi se identitet vratio u ruke nauke i bio institucionalizovan kroz pravilno ustrojen, suštinsko mirnodopski Uneskov sistem zaštite.

Autor u trećem poglavlju pod nazivom *Uneskov sistem očuvanja nematerijalnog kulturnog nasleđa u Srbiji*, konkretizuje do sada prikazane teorijsko-me-

todološke probleme, uvodeći čitaoca u istorijat, strukturu i način funkcionisanja sistema zaštite u Srbiji, posredstvom intervjua s akterima, na osnovu dostupnih izvora i postojeće literature, kao i iz sopstvenog iskustva, to jest posmatranja i učestvovanja u aktivnostima vezanim za projekte očuvanja elemenata NKN i i time podstaknutim konceptualnim promišljanjima. Milenković na ovom mestu u radu opisuje mrežu stručnjaka i institucija koja je osnov za pridruživanje globalnoj aktivnostima u ovom domenu, a zatim nabraja i projekte i konkretna angažovanja. Nakon toga, ovu postavku koristi da uvede čitaoce u teorijski korak dalje u radu čitave mreže koji se odnosi na uključivanje manjinskih zajednica u određivanju sopstvenih reprezentativnih identitetskih markera i nastojanju da se ona zaštite.

U tom smislu, četvrto poglavlje rada posvećeno je ideji o Inkluzivnom registru nematerijalnog nasleđa Srbije koji „obuhvata reprezentativne simbole identiteta svih etnokonfesionalnih i na drugim tipovima identiteta zasnovanih zajednica”. Inkluzivni registar bi bio prvi i jedinstven kao takav, i služio bi kao korektivni element Uneskove prakse popisivanja elemenata na osnovu državne teritorije, jer je opšte mesto u disciplinama koje se bave kulturom, tvrdnja da se državne i kulturne granice ne poklapaju. Milenković se jasno ograđuje od eventualnog tumačenja da sadašnji Nacionalni registar NKN u kojem dominiraju markeri većinskog identiteta, označava diskriminatornu prirodu sistema zaštite i takve namere ili nedostatak volje stručnjaka koji u njemu učestvuju. Ono što on zapravo predlaže je modifikovanje sistema kako bi „strukturno usmeravao zaštitu u inkluzivnom smeru, a eventualnu detekciju, istraživanje, kandidovanje i upis elemenata manjinskog nasleđa ne bi prepuštao slučajnosti, prilikama, poznanstvima, posvećenosti pojedinaca i grupa”.

Knjiga je izuzetno korisna svima koji su se na bilo koji način upustili u promišljanje o identitetu, zajednici i nasleđu, ali i birokratskim putevima evropskih i globalnih institucija koje mogu da pomognu ili odmognu njihovom razumevanju ili da utiču čak na njegovo samo postojanje. Bogata je informacijama, metodološko-teorijskim postavkama i argumentima, ali i profesionalno-etičkim preispitivanjima o intervenisanju naučnika u društvenu stvarnost uz korišćenje sredstava koji su bili u fokusu kritike, ne samo u ranijem periodu discipline, već i u ranijim radovima samog autora. Milenković naglašava potrebu za širenjem nadležnosti etnologije i antropologije, koja bi pritom bila institucionalizovna, i koja bi pokazala državi i društvu da su joj potrebni stručnjaci koji se njom bave.

Dodatno, u tom smislu, knjiga preispituje ulogu etnologa u nacionalnom kontekstu i antropologa u nadnacionalnim pitanjima, s tačke gledišta njih samih, s tačke gledišta državnih struktura i nosilaca funkcija, kao nosilaca moći, a u periodu urušavanja poslednjih ostataka „države blagostanja”. Zapravo na nekim mestima, preispitivanje uloge svodi se na preispitivanje egzistencijalne budućnosti discipline, što je globalno konotiran problem, jer se finansijske podrške naučnim istraživanjima u oblasti humanistike dodeljuju onim projektima

s vrlo „specifičnim i utilitarnim tematama”, stoga je neodrživo zadržati čisto kritički, „ponosni” stav naučnika, bez društvene primene znanja.

Ova monografija je, zbog gore navedenog smatram, naročito važna za mlade istraživače i studente antropologije i etnologije jer im jasno i otvoreno predčava probleme s kojima će se sretati kao budući stručnjaci u oblasti humanistike, ne samo ako nastave trend zapostavljanja kulturnog identiteta i nasleđa kao predmeta istraživanja, već i ako rezultate svojih istraživanja, koji u „opštoj meri štednje” neminovno bivaju politički dirigovani, ne stave u službu društvene odgovornosti.

*Jelena Čuković*